PRATARMĖ

Pristatome gerbiamam skaitytojui XXXIV Klaipėdos universiteto periodinio mokslo leidinio RES HUMANITARIAE tomą. Jame skelbiama penkiolika įvairių humanitarinių mokslų krypčių straipsnių, liudijančių tiek tradicinį, tiek šiuolaikinį požiūrį į kalbą, kultūrą, literatūrą ir visuomenę. Šiame tome, kaip ir ankstesniuose leidiniuose, pateikiami tiek solidžios akademinės ir mokslinės patirties turinčių mokslininkų, tiek ir tik pradedančių eiti mokslo keliu jaunųjų tyrėjų darbai. Leidinys atspindi humanitarinių mokslų įvairovę ir gilumą, kviesdamas skaitytojus susipažinti su literatūrologijos, menotyros, muzikologijos, etnologijos, folkloristikos bei etnomuzikologijos tyrimų aktualijomis.

Pirmieji trys tomo straipsniai skirti *literatūrologijos* klausimams aptarti. Humanitarinių mokslų daktarė, docentė, Klaipėdos universiteto Socialinių ir humanitarinių mokslų fakulteto Filologijos katedros vyriausioji mokslo darbuotoja **Žavinta Sidabraitė** pristato M. Jankaus satyros kaip kūrybinio ir idėjinio atsako į J. F. Kelkio kūrinį tyrimus, atskleisdama abiejų autorių konstruojamų socialinių bei etninių grupių įvaizdžių skirtumus ir išryškindama dviejų epochų – švietėjiškos modernizacijos ir romantinio tautinio atgimimo – idėjinę priešpriešą.

Humanitarinių mokslų daktaras, docentas, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Moderniosios literatūros skyriaus vyresnysis mokslo darbuotojas **Vigmantas Butkus** aptaria latvių rašytojų publikacijas negrožinėje literatūroje apie Kuršių neriją, jos gyventojus, gamtą, kitas realijas. Esminį dėmesį autorius skiria XX a. 4-ojo ir 7-ojo dešimtmečių laikotarpiams, kai tiek daugiau, tiek mažiau žinomi latvių literatūros klasikai intensyviausiai rašė apie šį žemės lopinėlį.

Humanitarinių mokslų daktarė, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Tautosakos archyvo skyriaus mokslo darbuotoja **Greta Paskočiumaitė-Pet-**

ruškevičienė anglų kalba nagrinėja, kaip sovietinės okupacijos metais buvo slopinamas Lietuvos partizaninio karo pasakojimas ir kaip jis vis dėlto išliko partizanų šeimose. Remiantis partizanų dokumentais, pogrindžio spauda, sovietinės propagandos šaltiniais ir buvusių partizanų vaikų sakytinės istorijos interviu, analizuojamos konkuruojančios pasipriešinimo interpretacijos ir atminties perdavimo būdai.

Du straipsniai atspindi *menotyros* problematikas. Pirmasis jų skirtas teatrologijos aktualijoms aptarti. Humanitarinių mokslų daktarė, Klaipėdos universiteto Filologijos katedros asistentė, Studentų teatro vadovė **Jūratė Grigaitienė** lygina kelis didelio populiarumo sulaukusius dokumentinio teatro principu sukurtus monospektaklius, kuriuose aktoriai atvirai reflektuoja ir reprezentuoja autentiškas patirtis, problemas, konfliktus, vaikystės traumas ir kt. Ji pažymi, kad šiuose pasirodymuose aktorius ir jo kuriamas personažas susilieja į vientisą darinį. Autorefleksija scenoje neretai priartėja prie viešos išpažinties, meno terapijos ar psichodramos metodo, o meninė fikcija lieka tik kaip stimulas, siekiant emociškai įtaigiau, iš skirtingų perspektyvų perteikti įvairias protogonisto gyvenimo situacijas.

Antrasis menotyros tematikos straipsnis liudija muzikologijos tyrimų svarbą. Meno daktarė, Lietuvos kultūros tyrimų instituto mokslo darbuotoja **Jūratė Landsbergytė-Becher** čia teigia, kad Lietuvos atgimimo po sovietmečio stagnacijos pradžia sutapo su vienu pirmųjų Broniaus Kutavičiaus epochų kaitą pranašaujančių kūrinių „Prutena. Užpustytas kaimas“, kurio įkvėpėjas yra Liudviko Rėzos eilėraštis apie jo tėviškę – Neringos smėlio užpustytą Karvaičių kaimą. Čia tarsi susitinka du kūrėjai, kuriems lemta simbolizuoti atgimstančią Lietuvos dvasią, Liudvikas Rėza (1776–1840) ir Bronius Kutavičius (1932–2021). Tuo atskleidžiama, kaip formuojasi kultūros ir gamtos fenomenuose glūdintis tautos prisikėlimo iš užmaršties veiksnys.

Trys straipsniai atspindi *etnografinių tyrimų* rezultatus. Pirmajame jų dvi bulgarų etnografės, humanitarinių mokslų daktarės, Etnologijos ir folkloro studijų instituto ir Lyginamosios folkloro studijų katedros prie Bulgarijos mokslų akademijos Etnografinio muziejaus docentės **Jana Gergova** ir **Lina Gergova** nagrinėja, kaip Bulgarijos migrantų bendruomenės Argentinoje ir Kanadoje formuoja ir išlaiko savo kulinarinį tapatumą atstumo, laikmečio ir kartų kaitos sąlygomis. Remdamosi 2011–2022 m. jų abiejų atliktais lauko tyrimais ir archyvinės medžiagos, migrantų leidinių bei interneto svetainių analize, autorės atskleidžia, kaip „tradicinė“ bulgarų virtuvė veikia dinamiško tarpininko tarp kultūrinės atminties ir adaptacijos kontekste. Parodoma, kad šventinis maistas yra gerokai atsparesnis nei kasdienis gaminimas, o etnoverslumas ir skaitmeniniai

tinklai suteikia naujų galimybių kulinarinėms tradicijoms išsaugoti ir perteikti ateities kartoms.

Jauna etnografė, Lietuvos istorijos instituto Etnologijos ir antropologijos skyriaus doktorantė **Raimonda Rauluševičienė** straipsnyje analizuoja kūdikio besilaukiančios moters nėštumo įprasminimo šventines praktikas Lietuvoje XX a. pabaigoje – XXI a. pradžioje. O tai yra ir nėščiosios fotosesija, ir jos prausynos, ir kūdikio sutiktuvės bei kūdikio lyties atskleidimas. Šios besiformuojančios naujos šventinės praktikos tradicinėje kaimo kultūroje nebuvo fiksuojamos, tačiau šiandien, kaip parodė autorės tyrimas, jos suburia nėščiosios artimuosius – šeimos narius, gimines, draugus – ir padeda įprasminti nėštumo faktą. Visa tai paremta etnografinio lauko tyrimo metu jos surinkta medžiaga, nėštumą suprantant kaip virsmo laikotarpį, o nėštumo įprasminimo šventines praktikas traktuojant kaip nėštumo pažymėjimo formas, padedančias įprasminti laukimo laikotarpį.

Etnologijos ir sociokultūrinės antropologijos tarpdisciplininiais tyrimais pasižymi lenkų mokslininkė, meno mokslų daktarė, Varšuvos E. Ringelblumo žydų istorijos instituto Varšuvoje mokslo darbuotoja **Agnieszka Jeż**. Jos straipsnyje išsamiai nagrinėjamos modernumo ir judaizmo tradicijų samplaikos, lydėjusios kultūrinių praktikų ir sionistinių jaunimo organizacijų raidą tarpukario Lenkijoje. Remdamasi šio laikotarpio spaudos šaltinių analize, ji nagrinėja dvi pasirinktas organizacijas – „Hashomer Hatzair“ ir „Akiba“. Kiekviena iš jų siekė kurti savo kultūrinį kapitalą, skirtingu mastu remdamasi elementų atranka ir jų kaita procese, kurį verta įvardyti tradicijų kūrimo esme.

Du straipsniai parengti *sakytinės tautosakos* tyrinėtojų – *folkloristų*. Humanitarinių mokslų daktarė, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Sakytinės tautosakos skyriaus mokslo darbuotoja **Vita Džekčioriūtė** tiria vaikų gąsdinimus XX a. pabaigos – XXI a. pradžios Lietuvoje, bandydama atsakyti į klausimą – ar tai tradicinių folkloro praktikų reliktas, ar tąsa? Jos straipsnyje siekiama į tokius gąsdinimus pažvelgti iš šiuolaikinės perspektyvos – kokią reikšmę vaikų auginimui ir kokias pakitusias formas šie tekstai yra įgavę šiandien. Autorės tyrimai atskleidė, kad nuo XX a. antrosios pusės, keičiantis tradicinei gyvensenai ir vaikų auklėjimui, kinta ir gąsdinimų pobūdis – jie rečiau vartojami, kitokie ir bauginantys subjektai, vaikams pateikiami švelnesnėmis formomis ir yra mažiau mitologizuojami. Taip jie atsiskleidžia dėl gyvenimo aplinkybių permainų tam tikras transformacijas įgavusi šios tradicinės folkloro formos tąsa.

Folkloristikos mokslų daktarė, Tartu mieste veikiančio Estijos folkloro archyvo ir Estijos literatūros muziejaus vyriausioji mokslo darbuotoja **Liina Saarlo** anglų kalba parengtame straipsnyje pateikia žodinių ir rašytinių tradicijų samplaikos Estijos folkloro archyvų rinkiniuose tyrimų rezultatus. Ji pabrėžia, kad Estijos folkloro kolekcijų formavimasis atspindi archajiškumo ir modernumo

priešpriešas, liudijant, kad tradicinė muzikinė tautosaka yra XIX a. nacionalinio identiteto ir etninės istoriografijos kertinis akmuo. Autentiškumas, pagrįstas tarminiais tekstais, jų istoriškumu ir filologiniu tikslumu, dominavo rinkimo praktikoje, siekiant išgelbėti „senus lobius“ nuo sunaikinimo ir išnykimo modernėjančioje visuomenėje. Šiame tyrime nagrinėjama žodinės ir spausdintinės tradicijos sąveika runų dainų aprašuose, tiek atidžiai skaitant istoriniais leidiniais papildytus archyvinius tekstus, tiek ir pasitelkiant Estijos runų dainų duomenų bazės bei su ja susietos FILTER duomenų bazės duomenis. Šis metodas sujungia kiekybinį modelių nustatymą su kokybine, kontekstine interpretacija, spręsdamas iššūkius, kylančius analizuojant tarminius, poetinius tekstus.

Etnomuzikologiniai tyrimai pateikiami paskutiniuose penkiuose šio leidinio straipsniuose. Pirmasis jų skelbiamas anglų kalba ir yra skirtas šiuo metu karo liepsnų apimtos Ukrainos Donecko srities gyventojų liudijimams apie vietinės muzikinės tradicijos būklę Holodomoro laikotarpiu ir po jo. Straipsnio autoriai – du žymūs vidurinės kartos ukrainiečių etnomuzikologai. Tai menų mokslų daktarė, Lvivo Mykolos Lysenko nacionalinės muzikos akademijos Muzikinės etnologijos tyrimų laboratorijos vedėja **Larysa Lukašenko** ir menų mokslų daktaras, docentas, šios akademijos prorektorius mokslo reikalams **Jurij Rybak**. Čia liudijama, kad Donecko sritis yra Ukrainos regionas, pasižymintis sudėtinga ir dinamiška istorija, savita kultūra ir tragišku likimu. Aptariama, kaip ekstremalios sąlygos paveikė tradicines apeigas ir muzikinį folklorą sunkiu badmečio laikotarpiu. Tiriamos liaudies dainos, atspindinčios to meto Donecko regiono žmonių požiūrį į sovietinį gyvenimo būdą. Tyrimo išvadose teigiama, kad, nepaisant užsitęsusio etnocido ir rusifikacijos, ukrainiečių dainos ir tradicijos aptariamoje srityje buvo išlikusios beveik iki pat šiol, tačiau dėl pastarųjų tragiškų įvykių šis nematerialus kultūros paveldas yra negrįžtamai sunaikintas.

Kultūros ir religijos studijų daktaras, istorikas, šokio teoretikas, choreologas ir šokio antropologas **Krzysztof Hliniak** tiria Krokuvos krašto ir visos Mažosios Lenkijos vaivadijos tautinio ir etninio šokio paveldo tęstinės tradicijos ir modernumų iššūkius. Jo straipsnyje anglų kalba pristatoma choreografinio paveldo reikšmė tautinėms mažumoms, tokioms kaip baltarusiai, armėnai, slovakai, ukrainiečiai ir žydai, taip pat lemkų ir romų etninėms mažumoms. Aptariamas šioms mažumoms priklausančių asmenų požiūris į minėtus procesus. Su šių mažumų dalyviais buvo atlikti išsamūs interviu ir neformalūs pokalbiai apie šokio paveldą ir jo reikšmę jų bendruomenėms. Aptariamas minėtų tautinių mažumų požiūris į tokius reiškinius kaip paveldo komercializavimas, folklorizavimas ir (savi-)folklorizacija, taip pat į jo funkcionavimą globalioje kultūros rinkoje. Išvados patvirtina tezę, kad šis požiūris yra svarbi aptariamų bendruomenių nematerialiojo kultūros paveldo dalis, o kai kuriais atvejais – jų tapatybės pagrindas. Nors respondentai

žinojo apie minėtus procesus, jie išreiškė daugiausia konservatyvų požiūrį į paveldo pokyčius ir siekė jį perduoti kitai kartai nepakitusiu pavidalu.

Humanitarinių mokslų (menotyra) habilituota daktarė, profesorė, Lietuvos muzikos ir teatro akademijos Etnomuzikologijos katedros vedėja **Daiva Račiūnaitė-Vyčinienė** pateikė anglų kalba parengtą straipsnį, kurio tikslas – pristatyti unikalią ritmo formulę (RF) 5+3, atskleidžiant jos žanrinius ir stilistinius ryšius lietuvių tradicinio dainavimo kontekste. Pagrindiniai šio tyrimo metodai yra istorinis ir tipologinis palyginimas, taip pat struktūrinė ir semiotinė analizė. Šio straipsnio mokslinis naujumas yra tas, kad unikali RF 5+3 analizuojama skirtingų muzikos stilių ir žanrų sampynos kontekste, įžvelgiant tolesnių plačių lyginamųjų tyrimų perspektyvas etnogenezės srityje. RF 5+3 sujungia du iš esmės skirtingus stilius Lietuvos tradicijoje – monofoniją (pietryčių Lietuva) ir linijinę polifoniją / polimodalias sutartines (šiaurės rytų Aukštaitija).

Humanitarinių mokslų daktaras, Kauno technologijos universiteto Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų fakulteto bei Lietuvos muzikos ir teatro akademijos Etnomuzikologijos katedros profesorius **Rytis Ambrazevičius** straipsnyje anglų kalba aptaria muzikos suvokimo – garsaeilio, dermės, intonavimo reiškinius, kurie gali lemti klaidingas interpretacijas. Dviejų eminių sistemų – originalios garsų sistemos ir lygiosios dvylikalaipsnės temperacijos sandūros rezultatas gali būti menami chromatizmai ir „graikiškosios dermės“. Autoriaus išskirtos atlikimo taisyklės lemia ir nežymius intonavimo kitimus priklausomai nuo melodinio bei harmoninio konteksto, kurie gali būti klaidingai interpretuojami kaip chromatizmai. Analizuojamos Mažosios Lietuvos dainų melodijų notacijos, jose įžvelgiama minėtų fenomenų raiška. Tai, kad chromatizmai ir dermėkaita šiose notacijose atsirado dėl klaidingų interpretacijų, liudija ir melodijų užrašytojų pastabos apie savitą dainininkų intonavimą, ir gretinimai su kitų muzikinių dialektų garso įrašų matavimo rezultatais.

Humanitarinių mokslų daktarė, profesorė, Klaipėdos universiteto Socialinių ir humanitarinių mokslų fakulteto Filologijos katedros vyriausioji mokslo darbuotoja **Lina Petrošienė** vienintelė iš šios etnomuzikologinių straipsnių dalies pateikė savo tekstus lietuvių kalba. Čia nagrinėjamos XIX a. pradžioje Liudviko Rėzos surinktos Prūsijos lietuvių dainos, jų leidybos ir vertimų istorija bei gaivinimo praktikos, taikant kultūrinės atminties ir performatyvumo teorijas. Leidimų ir vertimų redagavimo principai atskleidžia nuolatinį tekstų pri(si)taikymą skirtinguose kultūriniuose kontekstuose. Analizuojant vienuolikos folkloro ansamblių (1970–2025) garso ir vaizdo įrašus, publikacijas bei ilgalaikę veiklą, nustatytos trys Rėzos dainų interpretacijos kryptys – istorinė-etnografinė, etnomuzikologinė ir mišri. Autorė liudija, kad šių dainų atlikimas yra kūrybinis-performatyvus procesas, kuriame interpretuojami tekstai įgyja naujų prasmių. Uni-

kalus dainuojamosios tautosakos šaltinis pristatomas kaip dinamiškas kultūrinės atminties reiškinys, jungiantis tradicijos tęstinumą ir nuolatinę kaitą.

Recenzijų skyriuje skelbiama viena publikacija. Humanitarinių mokslų (etnologija) daktarė, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Tautosakos archyvo skyriaus vyresnioji mokslo darbuotoja **Halyna Pšeničkina** recenzuoja etnomuzikologo, humanitarinių mokslų (etnologija) daktaro, profesoriaus, Klaipėdos universiteto Socialinių ir humanitarinių mokslų fakulteto Filologijos katedros vyriausiojo mokslo darbuotojo **Rimanto Sliužinsko** mokslinę studiją ir išsamų bibliografinį sąvadą „Lietuvių etnomuzikologija amžių sandūroje (1980–2020)“, 2025 metais paskelbtą Klaipėdos universiteto leidykloje.

Kronikų skyriuje pateikiamos trijų KU Socialinių ir humanitarinių mokslų fakulteto Filologijos katedros rengiamų mokslinių konferencijų apžvalgos. Fakulteto dekanas, humanitarinių mokslų (etnologija) daktaras, profesorius **Rimantas Balsys** skelbia Lituanistikos studijų Klaipėdoje 1971–2026 metais chronologiją, kurią yra parengęs savo pranešimo 5-ojoje tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „Baltų kalbos ir kultūros“, skirtoje lituanistikos studijų Klaipėdoje 55-mečiui ir prof. habil. dr. **Audronės Jakulienės-Kaukienės** 85-osioms gimimo metinėms paminėti, pagrindu. Katedros vyriausioji mokslo darbuotoja, humanitarinių mokslų (etnologija) daktarė, profesorė **Lina Petrošienė** ir jos doktorantė **Rasa Balsevičienė** apžvelgia čia nuo 2010 metų rengiamos tarptautinės mokslinės konferencijos „Tradicijos ir modernybės sąveika“ ištakas, raidą ir perspektyvas. Katedros doktorantė, anglistė **Aistė Šiaulytė** pristato tarptautinės studentų mokslinės-praktinės konferencijos „English Studies: The Key to a World of Discovery“ rezultatus.

Deja, šiame leidinyje vėl atsiranda *In Memoria* skyrius. Humanitarinių mokslų (filologija) daktarė profesorė **Dalia Kiseliūnaitė** liudija šiais metais netikėtai nutrūkusį ilgamečio katedros kolegos docento daktaro **Jono Bukančio** mokslinės ir pedagoginės veiklos kelią.

Kaip įprasta, RES HUMANITARIAE XXXIV tomas apima skirtingų kartų Lietuvos ir užsienio (Bulgarija, Estija, Lenkija, Ukraina) mokslininkų kūrybines ir analitines pastangas atskleisti humanitarinių mokslų įvairovę. Tikimės, kad šio tomo tekstai taps ne tik informacijos šaltiniu, bet ir įkvėpimu tolesniems tyrimams bei diskusijoms. Kviečiame skaitytojus įsitraukti į šią intelektualią kelionę, prisidedant prie kultūrinių ir mokslinių horizontų plėtros.

Leidinio sudarytojas
prof. dr. (HP) Rimantas Sliužinskas